וטעם הדבר, משום שאמדו את דעת בעל העבד, שכיון שאין לו כעת עבודה עבור העבד, דְּנִיחָא לֵיהּ שיעשה העבד מלאכה עבור אחרים, כדי דְּלָא נִפְתְּרֵי עֲבָדֵיהּ – שלא יתרגל העבד להיות בטל ויתעצל. אָמַר לֵיהּ רבא, אמנם סתם אדם שעושה מלאכה בעבדו של חבירו פטור כדברי רב, אולם הָנֵי מִילֵּי הֵיכָא דְּלָא מַסִּיק בֵּיהּ זוּזֵי – דווקא כשאין בעל העבד חייב לו ממון, ואין כאן חשש ריבית, אבל מַר בֵּינַיִן דְּמַסִּיק בָּהּ זוּזֵי – כיון שאתה נושה בהם ממון, הרי ההשתמשות בעבד בלא שכר מֵיחֲזֵי כְּרִבִּית, ודומה למה דְּאָמַר רַב יוֹסֵף בַּר מָנְיוֹמֵי אָמַר רַב נַחְמָן, שֹׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ הַדָּר בְּחָצֵר חֲבֵירוֹ שאינה עומדת להשכרה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר משום שזה נהנה וזה לא חסר, מכל מקום אם הִלְוָהוּ וְאחר כך דָּר בְּחֲצֵירוֹ של הלוה, צָרִיךְ לְהַעֲלוֹת לוֹ שָׂכָר ואם אינו מעלה לו שכר נראה כריבית, והוא הדין כאן שאף על פי שסתם התוקף עבדו של חבירו ועושה בו מלאכה פטור, מכל מקום אם הלוהו ואחר כך תקף את עבדו, צריך להעלות לו שכר, שאם לא כן הרי זה נראה כריבית. אָמַר לֵיהּ רב יוסף בר חמא, צודק אתה, וְהָדְרִי בְּי – אני חוזר בי ולא אעשה כן יותר.

אָמַר אַבָּיֵי, הַאי מַאן דְּמַסִּיק (זוּזֵי) [זוּזָא] דְּרִיבִּיתָא בְּחַבְרֵיהּ – מלוה הנושה זוז של ריבית בלוה [שעבר על איסור ריבית, והלוה לו מעות על מנת שיתן ריבית בשווי זוז], וְקָא אָזְלֵי חַדֵּי אַרְבָּעָה גְּרִיוֵי בְּזוּזָא בְּשׁוּקָא – והיה מחיר החיטים בשוק, ארבעה סאים בזוז, וְיָהֵיב לֵיהּ אִיהוּ חֲמִשָּׁה – אך הלוה נתן למלוה תמורת הזוז של הריבית חמשה סאים של חיטים. כְּי מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – כשמוציאים הדיינים את הריבית מן המלוה כדי להחזירם ללוה, אַרְבָּעָה מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – לא יוציאו ממנו אלא ארבעה סאים של חיטים, שכיון שלא היתה הריבית הקצוצה אלא זוז, נמצא שרק ארבעה סאים [השווים זוז], נתן לו בתורת ריבית, אבל אִידָּךְ – הסאה החמישית לא נתן לו משום קציצתו, אלא כיון שהסכים לקבל חיטים ולא מעות, אִוּזּוֹלֵי הוּא דְּקָא מְוַזֵּיל גַּבֵּיהּ – מכר לו את החיטים בזול, ונתן לו חמשה סאים תמורת הזוז האחד שהיה חייב לו, ולפיכך די לו להחזיר רק ארבעה סאים שהם שוויה של הריבית הקצוצה.

רָבָא אָמַר, אף על פי שמן הדין לא היה צריך להחזיר אלא ארבעה סאים, מכל מקום חֲמִשָּׁה מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – יש להוציא ממנו את כל חמשת הסאים, משום דְּמֵעִיקָּרָא בְּתוֹרַת רִיבִּיתָא אֲתַאי לְיָדֵיהּ – שמתחילה באו כל החיטים לידו בתורת ריבית קצוצה [שאם לא היה נוטל רבית לא היה מקבל כלום], לפיכך צריך להחזיר את כל חמשת הסאים כדי שלא ייהנה מן האיסור כלל.

וְאָמַר אַבָּיֵי, הַאי מַאן דְּמַסִּיק אַרְבָּעָה זוּזֵי דְּרִיבִּיתָא בְּחַבְרֵיהּ – אדם הנושה בחבירו ארבעה זוזים של ריבית, וְיָהֵיב לֵיהּ גְּלִימָא בְּנַוְויֵהוּ – ונתן לו הלוה תמורתם בגד חשוב השווה ארבעה זוזים. כְּי מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – כשמוציאים הדיינים את דמי הריבית מן המלוה, אַרְבָּעָה מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – מוציאים ממנו ארבעה זוזים, אבל גְּלִימָא לָא מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – אינם יכולים להוציא ממנו את הבגד, שהרי לא היתה קציצת הריבית אלא על מעות, ולא על גלימא, ומה שנתן הלוה למלוה את הגלימא, נחשב כמקח חדש שקנה ממנו עתה את הגלימא תמורת החוב של ארבעת הזוזים שהיה חייב לו, ומקח זה אינו בטל.

רָבָא אָמַר, גְּלִימָא מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – מוציאים ממנו את הגלימא ומחזירים ללוה. מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא, כְּי הֵיכִי דְּלָא לֵימְרוּ – כדי שלא יאמרו הבריות, גְּלִימָא דְּמִכַּסֵּי וְקָאֵי – הבגד שפלוני לובש ועומד עמו, גְּלִימָא דְּרִיבִּיתָא הוּא – הוא בגד של ריבית, ויבואו לזלזל באיסור רבית.

אָמַר רָבָא, הַאי מַאן דְּמַסִּיק תְּרֵיסַר זוּזֵי דְּרִיבִּיתָא בְּחַבְרֵיהּ – אדם שהיה נושה בחבירו שנים עשר זוזים של ריבית, וְאָגַר לֵיהּ – והשכיר לו הלוה חָצֵר דְּמִתְגָּרָא בַּעֲשָׂרָה – שמושכרת בדרך כלל בעשרה זוז, וְאוֹגְרֵיהּ נַהֲלֵיהּ בִּתְרֵיסַר – והשכירו למלוה תמורת שנים עשר זוז של הריבית, כלומר שהסכים המלוה לשכור את החצר ביוקר, ובכך שלא ישלם המלוה את השכירות, ייחשב שקיבל את דמי הריבית שהלוה חייב לו. כְּי מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – כשמוציאים הדיינים את דמי הריבית מן המלוה להחזירם ללוה, תֵּרֵיסַר מַפְקְנָן מִינֵּיהּ – מוציאים ממנו שנים עשר זוז, ואינו יכול לומר שלא קיבל אלא עשרה זוז שהם דמי שכירות החצר. מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא מִדִּפְתִּי לְרַבִינָא, וְלֵימָא לֵיהּ – מדוע לא יאמר המלוה ללוה, כִּי אַגְרָא הָכִי – מה שהסכמתי לשכור את החצר ביוקר, תמורת שנים עשר זוז, לא היה אלא משום דַּהֲוָה קָא מִשְׁתָּרְשֵׁי לִי – שהגיעו לי מעות אלו ברירוח [תמורת הריבית], אבל הַשְׁתָּא דְּלָא מִשְׁתָּרְשֵׁי לִי – שאין אלו מעות מגיעים לי ברירוח, ונמצא שאני משלם את דמי השכירות מכיסי, איני מוכן לשכור את החצר ביוקר, אלא בְּדְאָגֵרי כּוּלֵּי עָלְמָא הוּא דְּאָגְרָא – אין רצוני לשכור אלא במחיר ששוכרים הכל, דהיינו בעשרה זוז. מתרצת הגמרא: אין טענתו מתקבלת, מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ – שיכול הלוה להשיב למלוה ולומר לו, סָבְרִית וְקַבָּלְתְּ – כיון שכבר הסכמת לשכור ביוקר, אינך יכול לחזור בך, ואף על פי שהטעם שהסכמת לכך אינו קיים:

משנה

מַרְבִּין עַל הַשָּׂכָר – מותר להוסיף על דמי השכירות בשכר המתנת המעות, וְאֵין מַרְבִּין עַל הַמֶּכֶר – אבל אסור להוסיף על דמי המכירה בשכר המתנת המעות.

מפרשת המשנה: כֵּיצַד, הִשְׁכִּיר לוֹ אֶת חֲצֵרוֹ וְאָמַר לוֹ, אִם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי – אם אתה משלם לי מראש את כל דמי השכירות לשנה, הֲרֵי הוּא לְךָ – הרי אני משכיר לך את החצר בְּעֶשֶׂר סְלָעִים לְשָׁנָה, וְאִם אינך משלם לי מראש אלא שֶׁל כל חוֹדֶשׁ תשלם לי בְּאוֹתוֹ חוֹדֶשׁ, הרי אני משכיר לך את החצר בְּסֶלַע לְחוֹדֶשׁ, והם שנים עשר סלעים לשנה, נמצא שהרבה לו את דמי השכירות בשכר המתנת המעות, ואף על פי כן מוּתָּר, ובגמרא יבואר טעם הדבר. אבל אם מָכַר לוֹ אֶת שָׂדֵהוּ וְאָמַר לוֹ אִם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי את כל דמי השדה, הֲרֵי הִיא שֶׁלְּךָ – אני מוכר לך את השדה בְּאֶלֶף זוּז, אבל אִם לַגּוֹרֶן – אם רצונך לדחות את התשלום עד לזמן הגורן שאז תמכור תבואתך ויהיה לך ממון לשלם לי, אני מוכר לך את השדה בְּשָׁנִים עָשָׂר מָנֶה שהם אלף ומאתים זוז, ונמצא שהרבה לו את דמי השדה בשכר המתנת המעות, הרי זה אָסוּר משום שהוא כריבית:

גמרא

מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא – מה החילוק בין הרישא, לענין שכירות, שהתירה המשנה להוסיף על דמי השכירות בשכר המתנת המעות, לבין הסיפא לענין מכירה, שאסור להוסיף על דמי המכר בשכר המתנת המעות. מתרצת הגמרא: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ, שְׁכִירוּת אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּסוֹף – מן הדין אין חיוב על השוכר לשלם תמורת השכירות עד סוף זמן השכירות, וְאם כן הָאי – זה שאמר שאם ישלם בכל חודש הרי הוא משכיר לו את החצר בסלע לחודש, כֵּיוָן דְּלָא מָטָא וְזַמֵּנֵיהּ לְמֵיגְבָּא – כיון שבאמת עדיין לא הגיע זמנו לגבות את השכירות, ומן הדין אינו צריך לשלם לו אלא בסוף כל חודש, נמצא שמה שקבע עמו מחיר זה, לַאו אֲגַר נָמֵר לֵיהּ – אינו בשכר המתנת המעות, אלא מְשַׁוֵּא הוּא דְּהָכִי שָׁוְיָא – אכן זהו מחיר השכירות האמיתי, וְהָאי דְּקָאָמַר לֵיהּ – ומה שאמר לו שאם מֵעַכְשָׁיו אַתָּה נוֹתֵן לִי הֲרֵי הוּא לְךָ בְּעֶשֶׂר סְלָעִים לְשָׁנָה, היינו שאם יסכים השוכר לשלם לו מראש שהוא קודם זמנו, אַוּזּוֹלֵי הוּא דְּקָא מְוַזֵּיל גַּבֵּיהּ – מוזיל לו המשכיר את מחיר השכירות, ואין כאן איסור ריבית. מה שאין כן בְּסֵיפָא כֵּיוָן דְּזַבְנֵיהּ נְיַנְהוּ שהוא מכירה ולא שכירות, וּמן הדין בָּעֵי לְמִישְׁקַל דְּמֵי מֵעַכְשָׁיו – צריך לשלם לו את כל דמי השדה מיד בשעת המכירה, הִלְכָךְ מה שקבע שאם משלם מיד מוכר לו באלף זוז, הם דמי השדה ואין כאן הוזלה, ומה שמוסיף על דמי השדה באופן שדוחה את התשלום עד זמן הגורן, אֲגַר נָמֵר לֵיהּ הוּא – הוא שכר המתנת המעות, והרי זה ריבית וְאָסוּר.

המשך בעמוד לב

אָמַר רָבָא, דַּקּוּ בָּהּ רַבָּנַן בְּהָא מִילְתָא – דייקו חכמים בדבר זה וחיפשו רמז מן התורה לכך ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, וְאוֹקְמוּהָ אַקְרָא – ולבסוף סמכו על פסוק זה (ויקרא כה נג) 'כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ' ויש לדרוש ש'שכר השנה' משתלמת 'בשנה' אחרת, והיינו שִׁשְּׁכִירוּת שֶׁל שָׁנָה זוֹ אֵינָהּ מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא בְּתִחִילַת שָׁנָה אַחֶרֶת, והיינו בסוף זמן השכירות:

שנינו במשנה: וְאִם לַגּוֹרֶן בִּשְׁנַיִם עָשָׂר מָנֶה אָסוּר:

אָמַר רַב נַחְמָן, טַרְשָׁא שָׁרֵי – מותר למכור סחורה על מנת לשלם לאחר זמן, ולתבוע עליה מחיר גבוה יותר ממחירה הרגיל, ובלבד שלא יפרש שאם ישלם מיד ימכור לו בפחות. אֵיתֵיבֵיהּ רָמֵי בַּר חָמָא לְרַב נַחְמָן, וְאָמְרֵי לַהּ רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא לְרַב נַחְמָן, הרי שנינו במשנה, שאם מכר את שדהו ואמר ללוקח אִם רצונך לדחות את התשלום עד לַגּוֹרֶן, אני מוכר לך את השדה בִּשְׁנַיִם עָשָׂר מָנֶה, אָסוּר, הרי שאסור להעלות את מחיר השדה בעבור המתנת המעות. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, הָתָם – במשנה, כיון שאמר בפירוש שאם ישלם עתה יהיה מחירו רק אלף זוז, קָץ לֵיהּ – הרי פירש שהעלאת המחיר כשהוא משלם לאחר זמן הוא מפני המתנת המעות, ויש בזה משום ריבית, אבל הָכָא מה שהתרתי טרשא, היינו באופן שלֹא קָץ לֵיהּ – שלא פירש שאם ישלם מיד ימכור לו בפחות, אלא סתם ואמר שהוא מוכר לו ביוקר ויכול לשלם לאחר זמן, אין זה נראה כריבית ומותר.

אָמַר רַב פָּפָּא, טַרְשָׁא דִּידֵי שָׁרֵי – מה שאני נוהג למכור את השיכר שלי ולגבות לאחר זמן מחיר יקר יותר, מותר ואין בו משום אגר נטר. מפרש רב פפא: מַאי טַעֲמָא, שִׁכְרַאי לֹא פָּסֵיד – השיכר שלי אינו מתקלקל מתשרי עד ניסן, ואף אם הייתי משאיר את השיכר ברשותי ומוכרו בניסן, הייתי יכול למוכרו במחיר היוקר ולא הייתי מפסיד כלום, וגם זוּזֵי לֹא צְרִיכְנָא – איני דחוק למעות, שאני עשיר, ואין לי סיבה להדחק ולמכור את השכר בתשרי כשהוא בזול, ואם כן אני הייתי חפץ להשאיר את השיכר ברשותי ולמוכרו בניסן בשעת היוקר, אלא אֲנָא הוּא דְּקָא עָבִידְנָא מִילְתָא נַבֵּי לוֹקֵחַ – שאני עושה טובה ללוקח שחפץ כבר עתה בשיכר, ואני נותנו לו עתה, וישלם לי בניסן לפי השער של ניסן, נמצא שאיני נוטל מהם שכר עבור המתנת המעות, אלא שזהו המחיר המגיע לי.

אָמַר לֵיהּ רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי לְרַב פָּפָּא, מַאי חֲזֵי מַר דְּקָא אָזְלַתְּ בָּתַר דִּידֵהּ – מה ראית לילך אחר עצמך, ולומר שכיון שאתה [המוכר] אינך צריך למכור עכשיו וברצון היית ממתין מלמכור עד ניסן אין זה 'אגר נטר', זִיל בָּתַר דִּידְהוּ – יש לך ללכת אחר הלוקחים, ומבחינת הלוקחים ודאי מה שהם משלמים ביוקר הוא משום שכר המתנת המעות, דְּאִילּוּ הָווּ לְהוּ זוּזֵי – שהרי אילו היו להם עתה מעות מזומנים, הָווּ שָׁקְלֵי כִּי הַשְׁתָּא – היו קונים אצל אחרים בזול, ורק הַשְׁתָּא דְּלֵית לְהוּ זוּזֵי – כיון שאין להם מעות מזומנים, הם קונים אצלך, וְשָׁקְלֵי כְּיוֹקְרָא דְּלְקַמֵּיהּ – ונוטלים את השיכר על מנת לשלם כפי המחיר היקר של ניסן, נמצא שהם מוסיפים ממון עבור המתנת המעות ויש כאן אגר נטר.

אָמַר רַב חָמָא, טַרְשָׁא דִּידִי מה שאני מוכר בהקפה ומקבל כפי המחיר שהוא במקום היוקר, וַאֲי שָׁרֵי ואין בזה ריבית כלל, שכיון שאינם מקבלים על עצמם את אחריות הדרך בהליכתם, נמצא שהסחורה היא עדיין שלי, ורק כשמגיעים למקום היוקר מתחייבים לי במעותיה ומשלמים לי כפי שוויה האמיתי באותו מקום ואין כאן ריבית. ומה שהם מתעסקים בסחורה שלי ומובילים אותה למקום היוקר, אינו נחשב ריבית מוקדמת, מַאי טַעֲמָא, משום שאין הם עושים כן בשכר ההלואה, אלא שהם עצמם נהנים מזה, דְּנִיחָא לְהוּ לְמֵילֵיקְנֵי בִּרְשׁוּתֵי שתהיה הסחורה ברשותי עד שיגיעו למקום היוקר, דְּעַל יְדֵי זֶה כָּל הֵיכָא דְּקָא אָזְלֵי – בכל מקום שהם הולכים, שָׁבְחֵי לְהוּ מִכְּבָא – מוותרים להם על המיסים, מפני שהם שלוחיו של תלמיד חכם הפטור מן המס, וְנָקְטִי לְהוּ שׁוּקָא – ומכריזים שלא יהיה אדם רשאי למכור עד שימכרו הם, כדין סחורתו של תלמיד חכם.

פוסקת הגמרא: **וְהִלְכְתָא כְּרַב חָמָא** שמותר למכור בטרשא כזו, שאין ההלואה חלה אלא כשמגיעים למקום היוקר, ומה שטורחים בהובלת הסחורה אינה ריבית משום שיש להם רווח מכך.

עוד פוסקת הגמרא: **וְהִלְכְתָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר** שאמר לעיל (סא:) שריבית קצוצה יוצאת בדיינים, ולא כדעת רבי יוחנן שלאחר שכבר שילם הלוה את הריבית למלוה, אין הלוה יכול לתבוע את דמי הריבית מן המלוה. **וְכֵן הִלְכְתָא כְּרַבִּי יַנַּאי, דְּאָמַר** לעיל (סג.) במי שנותן לחבירו מעות, ופוסק עמו לתת לו לאחר זמן את הפירות לפי השער של עכשיו ואפילו אם יוקירו בשעת הפרעון, שרשאי לתת תמורתם מעות או פירות אחרים בשווי הפירות שפסק עליהם בתחילה, משום **שַׂה לִי הֵן** – אם משלם את הפירות עצמם, **וּשַׂה לִי** אם משלם את **דְּמֵיהֶן** – מעות תמורתם, ושלא כדעת רב שצריך לפרוע ללוקח דווקא בפירות אלו שפסק עליהם עצמם:

משנה

מָכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה, וְנָתַן לוֹ הלוקח למוכר מִקְצָת מִן הַדָּמִים של השדה, **וְאָמַר לוֹ** המוכר ללוקח, **אֵימָתַי שֶׁתִּרְצֶה הָבֵא** את מותר **הַמָּעוֹת** שאתה חייב לי על השדה, **וְטוֹל אֶת** השדה **שֶׁלְּךָ**, כלומר השדה קנויה לך מעתה, ובלבד שתשלם את מותר המעות שאתה חייב לי על השדה, ואם לא תשלם תתבטל המכירה למפרע ואחזיר לך את המעות שכבר שילמת לי, **אֲסוּר** לעשות כן, מפני שאם יאבד המוכר את הפירות, הרי אם יביא הלוקח את מותר המעות יתברר שהיתה השדה של הלוקח מתחילה, ואבל המוכר את הפירות בדמי המתנת המעות של מותר דמי השדה, והרי זו ריבית. ואם הלוקח יאבד את הפירות, יש לחשוש שמא לבסוף לא ישלם את מותר דמי השדה, ויחזיר המוכר ללוקח את הדמים שנתן לו, ונמצא שמה שאכל הלוקח את הפירות במשך הזמן שבינתיים, היה בשכר ההלואה שנתן למוכר [שהרי עתה התברר שמקצת הדמים שנתן תמורת השדה, לא היו אלא הלואה, שהרי לא קנה את השדה כלל], אלא יש להניח את הפירות ביד שליש עד שיתברר אם קנה הלוקח את השדה או לא, כמו שיבואר בגמרא.

הִלְוָהוּ עַל שָׂדֵהוּ – הלוה אדם לחבירו מעות, ומישכן הלוה למלוה את שדהו ששוה הרבה יותר מדמי ההלואה, **וְאָמַר** לו המלוה, **אִי אַתָּה נוֹתֵן לִי** – פורע את חובך **מִכָּאן** – מעכשיו **וְעַד** לאחר **שָׁלֹשׁ שָׁנִים, חֲרֵי הִיא** – השדה **שֶׁלִּי**, דבריו קיימים, ואין בזה משום ריבית, ואם עברו שלש שנים ולא פרע הלוה את חובו, **חֲרֵי הִיא** – השדה **שֶׁלִּי**, ואף על פי שהשדה שוה יותר מדמי ההלואה, מפני שנחשב כאילו דמי ההלואה היו דמי קניית השדה, ונמצא שמתחילה קנה המלוה את השדה בזול, ואין זו הלואה בריבית. **וְכָךְ הָיָה** אדם **ששמו בַּיתוֹס בֶּן זוּנִין עוֹשֶׂה** – נוהג **עַל פִּי** הוראת **חֲכָמִים**, שהיה לוה ונותן שדה יקרה יותר מדמי ההלואה במשכון, וקובע שאם לא יפרע את החוב עד זמן זה, תהיה השדה של המלוה:

גמרא

שואלת הגמרא: באופן המדובר ברישא של המשנה, שמכר אדם שדה לחבירו, ונתן הלוקח מקצת מן הדמים, **מִי אוֹכֵל פֵּירוֹת** במשך הזמן עד שישלם הלוקח את שאר דמי השדה, ולא יהיה בזה איסור ריבית. **רַב הוּנָא אָמַר הַמּוֹכֵר אוֹכֵל** את **הַפֵּירוֹת**, שכל זמן שלא פרע הלוקח את שאר דמי השדה, לא קנה את השדה והרי השדה של המוכר. **וְרַב עֲנָן אָמַר** שניהם אסורים לאכול את הפירות, המוכר אסור שמא יפרע הלוקח את שאר המעות והתברר שהשדה שלו כבר מעתה, והלוקח אסור שמא לא יפרע את שאר דמי השדה, ונמצא שהשדה של המוכר, אלא **מְשַׁלֵּשִׁין אֶת הַפֵּירוֹת** – מניחים את הפירות ביד אדם שלישי עד שיתברר הדבר של מי השדה.

מפרשת הגמרא: **וְלֹא פְלִיגִי** – רב הונא ורב ענן לא נחלקו, אלא כל אחד מהם דיבר על אופן שונה, **הָא** – דברי רב הונא שהמוכר מותר לאכול את הפירות, אמורים באופן **דְּאָמַר** המוכר ללוקח, **לְכִי מַיְיתֵית** – כשתביא את שאר דמי השדה, **קָנֵי** – תקנה את השדה מאותה שעה ואילך, ונמצא שאף אם יפרע הלוקח את שאר דמי השדה לא יקנהו למפרע אלא מכאן ואילך, ונמצא שעתה השדה היא בודאי של המוכר, והפירות שלו מן הדין. **וְהָא** – דברי רב ענן אמורים באופן **דְּאָמַר** המוכר ללוקח **לְכִי מַיְיתֵית** – כשתביא את שאר דמי השדה, **קָנֵי מֵעַכְשָׁיו** – יתברר למפרע שכבר קנית השדה מעכשיו, ולפיכך אסור אף המוכר לאכול את הפירות, מפני שאם ישלם הלוקח את המותר לאחר זמן, נמצא שהמוכר אוכל את הפירות של הלוקח בשכר המתנת מעותיו ויש בזה ריבית.

תָּנֵי רַב סַפְרָא בְּרִבִּית דְּבֵי רַבִּי חִיָּיא – שנה רב ספרא ברייתא, בפרק הריבית בתוספתא של רבי חייא, בניגוד למשנתינו שמכר אדם שדה לחבירו ונתן הלוקח מקצת מדמי השדה, ישנם ארבעה חילוקי דינים בענין אכילת הפירות במשך הזמן עד שישלם הלוקח את שאר דמי השדה. **פְּעָמִים שֶׁשְּׁנֵיהֶם** – בין המוכר ובין הלוקח **מוּתָּרִין** לאכול את הפירות, **וּפְעָמִים שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֲסוּרִין** לאכול את הפירות מחשש ריבית אלא צריכים להניח את הפירות ביד שליש, **וּפְעָמִים שֶׁהַמּוֹכֵר מוּתָּר** לאכול את הפירות **וְהַלּוֹקֵחַ אָסוּר** לאכלם, **וּפְעָמִים שֶׁהַלּוֹקֵחַ מוּתָּר** לאכול את הפירות, **וְהַמּוֹכֵר אָסוּר** לאכלם.

עֲנִי רָבָא – ענה רבא אחריו ופירש את דבריו, מה שאמרה הברייתא **פְּעָמִים שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוּתָּרִין** לאכול את הפירות, היינו באופן **דְּאָמַר לֵיהּ** המוכר ללוקח, **קָנֵי בְּשִׁיעוּר זוּזָא** – קנה עתה חלק בשדה כשיעור המעות ששילמת כבר [כגון אם שילם חצי מדמי השדה, קנה חצי מן השדה], ונמצא שעתה שניהם שותפים בשדה ולפיכך מותרים שניהם לאכול את הפירות, כל אחד כפי חלקו בשדה. ומה שאמרה הברייתא **פְּעָמִים שֶׁשְּׁנֵיהֶם אֲסוּרִין** לאכול את הפירות, היינו באופן **דְּאָמַר לֵיהּ** המוכר ללוקח, **לְכִי מַיְיתֵית** – כשתביא את שאר דמי השדה, **קָנֵי מֵעַכְשָׁיו** – יתברר למפרע שכבר קנית את השדה מעכשיו, ולפיכך שניהם אסורים לאכול את הפירות, ובדברי רב ענן, שהרי יש ספק אם יקיים הלוקח את התנאי ונמצא שהשדה שלו, או שמא לא יקיים והשדה של הלוקח, וכל מי שיאכל את הפירות, אם אין השדה שלו נמצא שהוא אוכל בשכר המתנת מעותיו ויש בזה משום ריבית. ומה שאמרה הברייתא **פְּעָמִים שֶׁהַמּוֹכֵר מוּתָּר וְלוֹקֵחַ אָסוּר** היינו באופן **דְּאָמַר לֵיהּ** המוכר ללוקח, **לְכִי מַיְיתֵית** – כשתביא את שאר המעות, **קָנֵי** את כל השדה משעה זו ואילך, ונמצא שעתה השדה היא ודאי של המוכר ולא של הלוקח, ולפיכך הפירות הם שלו. ומה שאמרה הברייתא **פְּעָמִים שֶׁהַלּוֹקֵחַ מוּתָּר וּמוֹכֵר אָסוּר** היינו באופן **דְּאָמַר לֵיהּ** המוכר ללוקח, **קָנֵי** את השדה **מֵעַכְשָׁיו** בכל אופן, **וְזוּזָאי** – ושאר המעות שאתה חייב לי בעד השדה, **לֵיהֱוֵי חֶלְוָאָה גַּבָּךְ** – יהיו הלוואה אצלך, כלומר שאין כאן אלא חוב אבל אין קניית השדה תלויה בזה, ואם כן ודאי שהפירות של הלוקח, והמוכר אסור לאכלם משום ריבית.

מבררת הגמרא: **מַאן תָּנָא שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִין** – כדעת מי שנינו בברייתא שאם יש ספק אם הלוקח קנה כבר מעתה את השדה או לא, אסורים שניהם לאכול את הפירות, אף על פי שאין כאן אלא ספק ריבית. **אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ**, דין זה הוא **דְּלֹא כְּדַעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי** היתה הברייתא סוברת כדעת **רַבִּי יְהוּדָה** לא היתה אוסרת זאת, **דְּהָא אָמַר** רבי יהודה, כל מקח שלפי התנאים שהתנו בו, יש רק **צַד אֶחָד בְּרִבִּית**, כלומר שאפשר שיבואו לידי ריבית, ואפשר שלא יבואו לידי ריבית, **מוּתָּר**, ואין איסור אלא באופן שבודאי יבואו לידי ריבית. ואם כן כאן אם הלוקח יאכל את הפירות, כיון שאפשר שישלם את שאר דמי השדה ותהיה השדה קנויה לו למפרע ואין כאן ריבית, אף על פי שאם לבסוף לא ישלם ותחזור השדה למוכר יש כאן ריבית, אין זה אלא צד אחד בריבית ומותר, וכן אם יאכל המוכר את הפירות כיון שאפשר שלבסוף לא ישלם הלוקח את שאר הדמים ואם כן הרי זו שדה של המוכר ואין

המשך בעמוד מ

כאן ריבית, אף על פי שאפשר שישלם את שאר הדמים ונמצא שיש כאן ריבית אין זה אלא צד אחד בריבית ומותר:

שנינו בברייתא: אדם שלוה מעות מחבירו, וּמַשְׁכֵּן לוֹ הלוה למלוה בַּיִת השוה יותר מן ההלואה, תמורת ההלואה, וכן אם מַשְׁכֵּן לוֹ שָׂדֶה השוה יותר מן ההלואה, וְאָמַר לוֹ המלוה ללוה, לְכְשֶׁתְּרַצֶּה לְמוֹכְרָם – אם תרצה למכור את הבית או את השדה, הריני מתנה עמך שלא תִּמְכְּרֵם אֶלָּא לִי בַּדָּמִים הַלָּלוּ – בדמים מועטים שאוסיף לך על דמי ההלואה, ואף על פי שהוא פחות מערך הבית או השדה, הרי זה אָסוּר משום ריבית, שהרי תמורת ההלואה התחייב הלוה למכור למלוה את שדהו בזול. אבל אם לא התנה עמו שימכור לו את הבית או השדה בזול, אלא בְּשָׁוְיֵיהֶן – כפי שויים של הבית או השדה באמת, ולא התחייב אלא שלא ימכרם לאחרים, הרי זה מוּתָּר שאין זה נחשב ריבית. מבררת הגמרא: מַאן תָּנָא – כדעת מי שנינו שאם התנה עמו שלא ימכרם אלא לו בַּדָּמִים הַלָּלוּ כלומר בזול, הרי זה אָסוּר. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אף דין זה הוא דְּלֹא כְּדעת רַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי היתה הברייתא סוברת כדעת רַבִּי יְהוּדָה לא היתה אוסרת זאת דַּהֲאָמַר [–הא אמר] רבי יהודה, צַד אֶחָד בְּרִבִּית, מוּתָּר, ואף כאן כיון שאפשר שלא ימכור הלוה את ביתו כלל, ובאופן זה לא יקבל המלוה מאומה יותר ממה שהלוה, נמצא שאין כאן אלא צד אחד בריבית ומותר:

עוד שנינו בברייתא: אדם שמָכַר לוֹ – לחבירו בַּיִת, או שָׂדֶה וְאָמַר לוֹ המוכר ללוקח, לְכְשֶׁתְּחֲזִיר לִי מָעוֹת לפדות את ביתי או את שדי, הֲרֵי אַתָּה מְחֻיָּב לִי – החזר לי את הבית או את השדה, ואחזיר לך את מעותיך, אָסוּר לעשות כן שהרי אם אכן יחזיר הלוקח למוכר את הבית והמוכר יחזיר לו את מעותיו, נמצא שלא היה כאן מכר אלא הלוואה, שהלוקח הלוה מעות למוכר, ובשכר ההלואה דר בבית או אכל את פירות השדה עד שפרע המוכר [שהוא הלוה] את דמי ההלואה. אולם אם מעצמו אמר הלוקח למוכר, לְכְשֶׁיְּהֵי לְךָ מָעוֹת ותרצה לחזור ולקנות את הבית או את השדה, אַחֲזִירֵם לְךָ ותחזיר לי את מעותי, הרי זה מוּתָּר ואין בזה משום ריבית, וכפי שתבאר הגמרא להלן את טעם החילוק: מבררת הגמרא: מַאן תָּנָא – כדעת מי שנינו שאסור למוכר להתנות ולומר שאם יהיו לו מעות יחזיר לו הלוקח את הבית. אָמַר רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אף דין זה הוא דְּלֹא כְּדעת רַבִּי יְהוּדָה, דְּאִי היתה הברייתא סוברת כדעת רַבִּי יְהוּדָה לא היתה אוסרת זאת דַּהֲאָמַר [–הא אמר] רבי יהודה, צַד אֶחָד בְּרִבִּית, מוּתָּר, ואף כאן כיון שאפשר שלא יהיו למוכר מעות ולא יפדה את ביתו, ובאופן זה אין כאן לא הלואה ולא ריבית, נמצא שאין זה אלא צד אחד בריבית, ומותר.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא – מה טעם החילוק בין הרישא שהמוכר התנה שכשיהיו לו מעות יחזיר לו הלוקח את הבית, שאסרה הברייתא לעשות כן, ובין הסיפא שהלוקח התנה כן מעצמו, שהתירה הברייתא לעשות כן, הרי לכאורה בשני האופנים אם יש למוכר מעות הרי הוא פודה את השדה מיד הלוקח ונמצא שלא היתה כאן מכירה אלא הלואה, והפירות שאכל הלוקח היו ריבית. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא (הֲרֵישָׁא של הברייתא שהמוכר התנה ואמר לכשיהיו לי מעות החזירם לי, מדובר דְּלָא אָמַר לֵיהּ מַדַּעְתֵּיהּ – שלא תלה המוכר את הדבר בדעתו של הלוקח, ואף אם לא ירצה הלוקח להחזיר את הבית או השדה, יהיה חייב להחזירם למוכר מחמת התנאי שהתנו מתחילה, נמצא שאם אכן ירצה המוכר לפדות את שדהו, התברר שלא מכר אותה מעולם, ואם כן הרי זו הלואה בריבית. מה שאין כן) הסֵּיפָא של הברייתא שהלוקח הוא שאמר שכשיהיו לך מעות אחזירם לך, מדובר שלא התחייב הלוקח להחזיר אפילו אם לא ירצה, אלא דְּאָמַר לֵיהּ מַדַּעְתֵּיהּ – שאם ירצה יחזיר לו, אולם לא יוכל המוכר לתבוע אותו בדין על כך, וכיון שאין תנאי שמחייב את הלוקח להחזיר את הבית למוכר, נמצא שהמכירה חלה לגמרי, אלא שאם ירצה הרי הוא חוזר ומוכרה למוכר, ואין כאן לא הלואה ולא ריבית:

מספרת הגמרא: הַהוּא גַּבְרָא דְּזַבֵּין לֵיהּ אַרְעָא לְחַבְרֵיהּ שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת – אדם מכר לחבירו קרקע, ופירשו בתוך שטר המכירה שהוא מוכרה בלא אחריות, כלומר שאם יבוא בעל חובו של המוכר ויגבה את הקרקע מן הלוקח תמורת החוב שחייב לו המוכר, לא יוכל הלוקח לחזור ולתבוע מן המוכר את דמי הקרקע. חֲזָיֵיהּ – ראה המוכר את הלוקח קָא עָצִיב – שהיה עצוב על כך שהוא נאלץ לקנות קרקע בלא אחריות, אָמַר לֵיהּ המוכר ללוקח אַמַּאי עָצֵיבְתְּ – למה אתה עצוב, אף על פי שלא התחייבתי באחריות בתוך השטר, אומר אני לך שאִי טָרְפוּ לָהּ מֵינָּךְ אם יגבו את הקרקע מחמת חובי, מְגַבֵּינָא לָךְ שׁוּפְרָא – אפרע לך תמורת הקרקע מעידית שבנכסי, ולא רק את דמי הקרקע שקנית ממני אלא אף שָׁבְחָא וּפֵירֵי – את השבח שתשביח הקרקע לאחר המכירה, ואת הפירות שיהיו בה בשעה שיגבו ממך את הקרקע. אָמַר אַמֵּימַר